

ANKARA'DA BULUNAN İKİ LİSE VE BİR ÜNİVERSİTEDE OKUYAN ÖĞRENCİLERLE YAPILAN DÖRT ARAŞTIRMANIN SİLAH TAŞIMA VE ŞİDDET DAVRANIŞLARI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

The Examination of Violence And Weapon- Carrying in Four Different Studies Conducted in Two High-Schools and One University in Ankara

Güledal BOZTAŞ*, Hilal ÖZCEBE**,
Sarp ÜNER*, Nesrin ÇİLİNGİROĞ-
LU**, Mecit GÖKÇİMEN*,
Derya ÇAMUR*

*Araştırma Görevlisi Dr., Hacettepe Üniversitesi
Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

**Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı

ÖZET

Ankara'da bulunan iki lise ve bir üniversite-
de yapılan araştırmalardaki silah taşıma ve
şiddet davranışları incelenmiştir. Araştırmalar
kesitsel tiptedir. Toplam 723 erkek ve 800
kız öğrenciye ulaşılmıştır. Lise I ve üniversite
I çalışmalarında şiddet uygulayan erkek öğ-
rencilerin üçte ikisi, lise II çalışmasında ya-
rısı ve üniversite II çalışmalarında üçte biri
silah taşıdıklarını belirtmişlerdir ($p < 0,05$).
Şiddete maruz kalan öğrencilerin daha fazla
silah taşıdıkları saptanmıştır. Araştırmadaki
öğrencilerin silah taşıma yüzdesi birçok ül-
kedeki adolesanların silah taşıma yüzdesine
göre yüksektir. Sınıf düzeyi yükseldikçe öğ-
rencilerin ateşli silah taşımaları artmakta-
dır. Silah taşıyan öğrenciler silah taşımayan
öğrencilere göre daha fazla şiddet uygula-
makta ve şiddete maruz kalmaktadırlar.

Anahtar Sözcükler: Silah taşıma, şiddet,
adolesan

ABSTRACT

Weapon-carrying and violence are examined
in two high-schools and one university in
Ankara. These examinations are made cross-
sectional. 723 boys and 800 girls (students)
have participated. Two third of the boys in
High-school I and University I, half of the
boys in High-school II and one third of the
boys in University II practising violence
carried weapons ($p < 0,05$). The number
of students subjected to violence carrying
weapons was more. Weapon carrying
percentage in adolescents found in this study
is higher when compared to other countries.
Gun carrying was discovered to be higher
in higher grades. Weapon carrying students
practised and are subjected to violence more
than the other students.

Keywords: Weapon-carrying, violence,
adolescent

GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde adolesanların ölümlerine ve hastalıklarına çoğunlukla önlenebilir nitelikteki risk davranışları neden olmaktadır (Anteghini ve diğ.,2001:295-302). Adolesan dönemde risk alma davranışları aynı zamanda erişkin dönem sağlığını etkileyen önemli etmenler arasındadır (Dowdell ve Santucci, 2003:187-194). Adolesan dönemde sıklıkla görülen risk davranışları madde ve alkol kullanımı, güvensiz cinsellik, şiddete maruz kalma veya şiddet uygulama, silah taşıma, yeme davranışı bozuklukları, riskli araba kullanımı vb. olarak sıralanmaktadır (Feijo ve Oliveira, 2001:125-134). Adolesan dönemde bir risk davranışı ikinci bir risk davranışına sahip olma olasılığını arttırmaktadır (Anteghini ve diğ., 2001:295-302; Williams ve diğ., 2002:551-567; Simon ve diğ., 1999:340-348).

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde adolesan dönem ölüm nedenlerinin başında kendine yönelik ya da başkası tarafından uygulanan şiddet gelmektedir. Adolesan dönemde psikososyal gelişimin hızlı olması sosyal çevre ile iletişim eksiklikleri kendini güvende hissetmeme ya da saldırgan davranışları olması şiddet olaylarının görülme sıklığını arttırmaktadır (Feijo ve Oliveira, 2001:125-134). Son yıllarda yapılan çalışmalar adolesan dönemde şiddet olaylarının arttığını göstermektedir (Malek ve diğ., 1998:94-102). Adolesan şiddeti arkadaş arasında ya da aile içinde gözlenmektedir. Şiddet davranışlarının artmasıyla birlikte adolesan dönemde silah taşıma davranışının da arttığına ilişkin araştırma bulguları mevcuttur (Malek ve diğ., 1998: 94-102).

Gelişmiş ülkelerde silah taşıma ve şiddet arasındaki ilişkileri ele alan araştırmalara karşılık Türkiye'de bu konu henüz gündemde olan halk sağlığı konuları arasında yer almamaktadır. Bu çalışmada Ankara'da bulunan iki lise ve iki yüksekokulda okuyan öğrencilerle yapılan araştırmalardaki silah taşıma ve şiddet davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL – METOD

Bu çalışmada Ankara'da bulunan iki lisede ve bir üniversitede okuyan öğrencilerle yapılan dört ayrı çalışma, öğrencilerin silah taşıma ve şiddet davranışları açısından incelenmiştir. Çalışmada kullanılan araştırmaların özellikleri Çizelge 1'de özetlenmektedir. Çalışmanın evrenini 1 nolu çalışmada, bir lisede 2003-2004 eğitim yılında okuyan lise bir, iki ve üçüncü sınıf öğrencileri (Bayram ve diğ.,2004), 2 nolu çalışmada, bir başka lisede 2003-2004 eğitim yılında okuyan lise bir ve üçüncü sınıf öğrencileri (Aydın ve diğ.,2003), 3 nolu çalışmada bir üniversitenin üç yüksek okul ve bir fakültesinde okuyan üçüncü sınıf öğrencileri (Eren ve diğ.,2003), 4 nolu çalışmada ise aynı üniversitenin bir başka fakültesinde okuyan son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır (İşleten ve diğ.,2003). Liselerde yapılan çalışmalarda örneklem büyüklüğü hesaplanmış, üniversitede yapılan çalışmalarda ise örneklem seçilmemiş, evrenin tamamına ulaşılması amaçlanmıştır. Araştırmalarda veri toplamak için anket formu kullanılmıştır. Her dört çalışmadaki anket formlarının şiddet uygulama/maruz kalma ve silah taşıma ile ilgili ortak soruları bu çalışmada kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan değişkenler yaş,

Çizelge 1. Araştırmalarda Yer Alan Okullar ve Araştırmaların Özellikleri

No	Kaynak	Yıl	Semt	Okul tipi	N	Örneklem büyüklüğü	Araştırma tipi	Veri toplama yöntemi
1	BAYRAM ve diğ.	2004	Eryaman	Klasik lise	1313	515	Kesitsel	GAA*
2	AYDIN ve diğ.	2003	Keçiören	Klasik lise	1634	523	Kesitsel	GAA
3	EREN ve diğ.	2003	Sıhhiye	Üç Yüksek Okul ve bir fakülte	263	236	Kesitsel	GAA
4	İŞLETEN ve diğ.	2003	Sıhhiye	Bir fakülte	294	249	Kesitsel	GAA

*GAA: Gözlem altında anket

cinsiyet, okul tipi, şiddet uygulama, şiddete maruz kalma ve silah taşıma durumudur. İstatistiksel analizlerde kıkare testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışmada yer alan araştırmalarda 723'ü erkek (%47,5) ve 800'ü kız (%52,5) toplam 1523 öğrenciye ulaşılmıştır (Çizelge 2).

Bir no'lu çalışmada öğrencilerin yaş ortalamaları 16,3 ±1,1 yıl, iki no'lu

çalışmada öğrencilerin yaş ortalamaları 16,3 ±1,2 yıl ve üniversite yapılan çalışmalarda ise öğrencilerinin yaş ortalamaları sırasıyla 22,3 ±1,5 yıl ve 24,6 ±1,1 yıldır. Araştırmalarda genel olarak öğrenciler, duygusal şiddeti daha çok uyguladıklarını veya arkadaşları tarafından duygusal şiddete daha fazla maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Öğrencilerin uğradıkları şiddette ikinci sırada fiziksel şiddet yer almaktadır. Lisede okuyan erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla fiziksel ve cinsel şiddet uyguladıklarını belirtmektedirler.

Çizelge 2. Araştırmalarda Yer Alan Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

	Erkek		Kız		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Lise I	269	52,2	246	47,8	515	33,8
Lise II	259	49,5	264	50,5	523	34,3
Üniversite I	68	28,8	168	71,2	236	15,5
Üniversite II	127	51,0	122	49,0	249	16,4
Toplam	723	47,5	800	52,5	1523	100,0

Çizelge 3. Araştırmalarda Yer Alan Öğrencilerin Arkadaşlarına Şiddet Uygulama ve Arkadaşları Tarafından Şiddete Maruz Kalma Durumlarının Yüzde Dağılımı

	Şiddet			n
	Fiziksel	Cinsel	Duygusal	
Şiddet Uygulama				
Erkek				
Lise I	15,2	10,0	14,1	269
Lise II	7,3	6,6	14,7	259
Üniversite I	2,9	1,5	7,4	68
Üniversite II	1,6	1,6	8,7	127
Kız				
Lise I	4,4	1,2	9,3	246
Lise II	4,9	1,1	16,3	264
Üniversite I	3,6	-	5,4	168
Üniversite II	3,3	0,8	13,1	122
Şiddete Maruz kalma				
Erkek				
Lise I	8,1	4,8	8,5	269
Lise II	2,7	5,8	11,6	259
Üniversite I	1,5	2,9	10,3	68
Üniversite II	2,4	0,8	9,4	127
Kız				
Lise I	2,4	0,4	8,1	246
Lise II	1,1	1,5	11,7	264
Üniversite I	3,0	1,2	11,3	168
Üniversite II	2,5	0,8	9,8	122

Üniversitede okuyan erkek öğrenciler kız öğrencilere göre cinsel şiddeti, kız öğrenciler de erkek öğrencilere göre fiziksel şiddeti daha fazla uyguladıklarını ifade etmektedirler. Lisede okuyan erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Üniversitede okuyan öğrencilerde ise kızların

fiziksel şiddete daha çok maruz kaldıkları görülmektedir (Çizelge 3).

Araştırmalarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre yanlarında daha fazla silah taşıdıkları görülmektedir. Lisedeki öğrencilerin üniversitedeki öğrencilere göre yanlarında daha fazla silah taşıdıkları bulunmuştur (Çizelge 4).

Çizelge 4. Araştırmalarda Yer Alan Öğrencilerin Son Bir Yıl İçinde Yanlarında Silah Taşıma Durumlarının Dağılımları

Silah Taşıma Durumu						
	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Lise I	269	40,1	246	4,1	515	22,9
Lise II	259	22,8	264	5,3	523	14,0
Üniversite I	68	23,5	167	4,8	235	10,2
Üniversite II	18	14,2	122	11,5	249	12,9

Araştırmalarda yer alan öğrencilerin yanlarında daha çok çakı taşıdıkları görülmektedir. Tabancayı lise öğrencilerinin (Lise I %6,2 ve Lise II %4,2) üniversite öğrencilerine (Üniversite I %1,2 ve Üniversite II %2,0) göre daha fazla taşıdıkları görülmektedir (Çizelge 5).

Her dört araştırmada da şiddet uygulayan ve şiddet uygulamayan erkek öğrencilerdeki silah taşıma ve taşımama arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Lise I ve üniversite I de okuyan şiddet uygulayan erkek öğrencilerin üçte ikisi yanlarında silah taşıdıklarını belirtmektedirler. Lise II'de şiddet uygulayan erkek öğrencilerin yarısı ve üniversite II'de şiddet uygulayan

erkek öğrencilerin ise üçte biri yanlarında silah taşıdıklarını belirtmişlerdir. Şiddet uygulamayan erkek öğrencilerin yanlarında daha az silah taşıdıkları görülmektedir (Lise I %27,7, Lise II %14,3, Üniversite I %19,4 ve Üniversite II %11,5). İstatistiksel olarak sadece bir okulda fark bulmakla beraber şiddet uygulayan kızların şiddet uygulamayan kızlara göre yanlarında daha fazla silah taşıdıkları görülmektedir (Çizelge 6).

Şiddete maruz kalan ve kalmayan gruplarda silah taşıma ve taşımama'nın ki-kare analizi sonucunda ise lise de okuyan şiddete maruz kalan erkek öğrencilerin yanlarında daha fazla silah taşıdıkları istatistiksel olarak anlamlı

Çizelge 5. Araştırmada Yer Alan Öğrencilerin Son Bir Yıl İçinde Yanlarında Buldukları Silahların Dağılımı

	Lise I (n = 531)	Lise II (n = 523)	Üniversite I (n = 236)	Üniversite II (n = 249)
Çakı	12,0	6,5	7,2	8,4
Kelebek	10,9	6,8	0,8	1,2
Sallama	7,3	8,0	0,4	0,8
Sustalı	8,8	4,9	2,5	0,4
Tabanca	6,2	4,2	1,2	2,0
Muşta	4,3	1,3	-	0,4
Avcı bıçağı	4,1	0,9	0,8	0,8

Çizelge 6. Okullarda Cinsiyete ve Şiddet Uygulama Davranışına Göre Silah Taşıma Davranışının Dağılımı

Cinsiyet	Okul	Şiddet uygulayan			Şiddet uygulamayan			p**
		Silah			Silah			
		Taşıyan	Taşımayan	Toplam*	Taşıyan	Taşımayan	Toplam*	
Erkek	Lise I	66,7	33,3	84	27,7	72,3	177	0,000
	Lise II	49,2	50,8	49	14,3	85,7	215	0,000
	Üniversite I	66,7	33,3	6	19,4	80,6	62	0,024
	Üniversite II	35,7	64,3	14	11,5	88,5	113	0,029
Kız	Lise I	9,1	90,9	33	3,4	96,6	208	0,143
	Lise II	12,2	87,8	63	3,7	96,3	196	0,028
	Üniversite I	14,3	85,7	14	3,9	96,1	153	0,137
	Üniversite II	25,0	75,0	20	8,8	91,2	102	0,053

*Yüzdeler toplam üzerinden alınmıştır.

**Erkek ve kız için silah taşıyan ve taşımayan gruplarda şiddete maruz kalma (Evet ve Hayır) grupları arasında ki-kare analizi yapılmıştır.

bulunmuştur. Şiddete maruz kalan erkek öğrencilerinden Lise I okulunda okuyanların üçte ikisinin ve Lise II okulunda okuyanların yarısının yanlarında silah taşıdıkları görülmektedir. Üniversite düzeyindeki erkek öğrencilerde ise silah taşıma ve şiddete maruz kalma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Sadece üniversitede okuyan kız öğrencilerde istatistiksel olarak anlamlı çıkmasına rağmen şiddete maruz kalan kız öğrencilerde silah taşımanın (Lise I %9,1, Lise II %11,1, Üniversite I %17,4 ve Üniversite II %29,4) şiddet maruz kalmayan kız öğrencilerdeki silah taşımaya (Lise I %3,7, Lise II %4,4, Üniversite I %2,8 ve Üniversite II %8,6) göre daha fazla olduğu görülmektedir (Çizelge 7).

TARTIŞMA

DSÖ, şiddeti, bireyin yaralanma ve ölümüne neden olan ya da gelişmesini

engelleyen fiziksel, psikososyal ve cinsel olarak uygulanan kasıtlı davranışlar olarak tanımlamaktadır. Şiddet bir grup ya da topluma yönelik de uygulanmaktadır. Adolesan dönem şiddet davranışlarının sık görüldüğü bir dönemdir. (Krug ve diğ., 2002). Bu çalışmada şiddetin fiziksel, cinsel ve duygusal boyutunu sorgulanmış olup öğrenciler duygusal şiddeti daha çok uyguladıklarını ve maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Burada duygusal şiddet tanımı verilmediği için öğrencilerin duygusal şiddet diye algıladıkları oldukça geniş bir kavram olmaktadır. Duygusal şiddete göre fiziksel ve cinsel şiddet göreceli olarak kolay tanımlanabilen şiddet şekilleridir. Fiziksel şiddet uygulamanın liselerde (erkeklerde %15,2 ve %7,3; kızlarda %4,4 ve %4,9) üniversitelere (erkeklerde %2,9 ve %1,6; kızlarda %3,6 ve %3,3) göre daha fazla olduğu görülmektedir. Hayes yaş arttıkça fiziksel

Çizelge 7. Okullarda Cinsiyete ve Şiddete Maruz Kalma Durumuna Göre Silah Taşıma Davranışının Dağılımı

Cinsiyet	Okul	Şiddete maruz kalan			Şiddete maruz kalmayan			p**
		Silah			Silah			
		Taşıyan	Taşımayan	Toplam*	Taşıyan	Taşımayan	Toplam*	
Erkek	Lise I	64,4	32,6	43	34,2	65,8	219	0,000
	Lise II	44,9	55,1	49	17,6	82,4	210	0,000
	Üniversite I	33,3	66,7	9	22,0	78,0	59	0,430
	Üniversite II	23,1	76,9	13	13,2	86,8	114	0,395
Kız	Lise I	9,1	90,9	22	3,7	96,3	216	0,233
	Lise II	11,1	88,9	36	4,4	95,6	228	0,107
	Üniversite I	17,4	82,6	23	2,8	97,2	144	0,013
	Üniversite II	29,4	70,6	17	8,6	91,4	105	0,026

*Yüzdeler toplam üzerinden alınmıştır.

**Erkek ve kız için silah taşıyan ve taşımayan gruplarda şiddete maruz kalma (Evet ve Hayır) grupları arasında ki-kare analizi yapılmıştır.

şiddet uygulamanın düştüğünü bulmuştur (Hayes, Hemenway, 1999, No.5). Üniversitede okuyan kız öğrenciler (%3,0 ve %2,5) üniversitede okuyan erkek öğrencilere (%1,5 ve %2,4) göre daha fazla fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar. Oysa şiddet maruziyeti liselerde erkeklerde daha fazladır. Erkeklerin şiddet olayları içinde daha fazla yer almaları literatür bulgusuna paraleldir (Krug ve diğ.,2002; Bailey ve diğ.,1997:261-270; Steinman ve Zimmerman, 2003:256-364).

Şiddet davranışları yanı sıra silah taşımada adolesan dönemde sık olarak görülen risk davranışları arasındadır (Feijo ve Oliveira, 2001:125-134). Son bir yıl içinde silah taşıma erkeklerde %14,2-40,1 arasında değişirken, kızlarda %4,1-11,5 arasındadır. Adolesan ve gençlik dönemi silah taşıma yüzdesi birçok ülkedeki adolesanların silah taşıma yüzdesine göre yüksektir. ABD'de 9-12 sınıflarda ulusal bir çalışmada

son 30 gün içinde silah taşıma %17,3, Hollanda'da orta öğrenimde %21, İskoçya'da 11-16 yaş gurubu erkeklerde %34,1 ve kızlarda %8,6 en az bir defa silah taşıdıklarını ve Cope Down'da son dört hafta içinde erkeklerin %9,8'i ve kızların %1,3'ü okula bıçak getirdikleri saptanmıştır (Krug ve diğ.,2002). Araştırmada öğrencilerin liselerde üniversiteye göre yanlarında daha fazla silah bulundurdukları dikkat çekmektedir. Bu bulgu diğer çalışma sonuçları ile uyumludur. Hayes ve Hemenway, yaptıkları bir çalışmada sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin yanlarında daha az silah taşıdıklarını göstermişler ve bunu silah taşıyan öğrencilerin daha alt sınıflarda sınıfta kalmasına bağlamışlardır (Hayes ve Hemenway, 1999: No.5). Türkiye'de de üniversite sınavının olması silah taşıyan ve diğer riskli davranışları gösteren adolesanların daha az olarak üniversite düzeyine yükselmesine neden oluyor olabilir. Yine Hayes ve

Hemenway, daha yüksek sınıflardaki silah taşıma ve şiddete bağlı yaralanma arasındaki ilişkiyi incelediklerinde öğrencinin yaşı arttıkça fiziksel kavga oranı düşmesine rağmen şiddete bağlı yaralanmaların prevalansının azaldığını göstermişler ve bu durumu öğrencilerin yaşının artmasıyla yanlarında daha çok ateşli silah taşımalarına bağlamışlar (Hayes ve Hemenway, 1999: No.5). Bu çalışmada da öğrencilerin yanlarında silah olarak daha çok çakı bulundukları görülmektedir. Liselerde öğrencilerin çakı, kelebek, sallama, sustalı gibi silahlardan sonra beşinci sıklıkta tabancayı taşıdıkları, buna karşılık üniversitedeki öğrenciler yanlarında daha az silah taşımalarına rağmen tabanca taşıma sıklıkları üçüncü sıraya yükselmektedir.

Silah taşımanın şiddet davranışı içinde olmayı arttırdığına ilişkin literatür bulguları vardır. ABD'de erken 1990'larda 15-24 yaş arası gençlerde trafik kazasına bağlı ölüm hızı %15 azalmışken aynı grupta silahlı yaralanmalara bağlı ölüm hızı %40 artmıştır (Malek ve diğ., 1998:94-102). Silahlı yaralanmaların en önemli belirleyeni öğrencilerin yanlarında silah bulundurmalarıdır. Silah taşıyan erkek ve kız öğrencilerin silah taşımayan erkek ve kızlara göre daha fazla şiddet uyguladıkları görülmektedir. Diğer taraftan şiddete maruz kalanların arasında silah taşıyanların daha fazla oldukları görülmektedir. Bu bulgu literatür bulgusuna paraleldir (Lowry ve diğ., 1998:122-129). Şiddete maruz kalmak adolesanların korunma amaçlı olarak yanında silah taşıma ihtimalini arttırmaktadır. Malek'in 576 lise öğrencisi ile yaptığı bir çalışmada adolesanlar eğer kavgaya bir silahla girerlerse daha az incinebileceklerine olan inançlarını belirtmişlerdir (Malek ve diğ., 1998:94-102).

Ancak literatürde korunma amaçlı yanında silah taşıyan adolesanların daha fazla fiziksel şiddet uyguladıkları veya fiziksel şiddete maruz kaldıkları yönünde çalışmalar mevcuttur. Adolesanların silahı yanlarında daha çok korunma amaçlı taşıdıkları ancak silahın varlığı onların daha çok şiddet içerikli kavgaların içine girmesine neden olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Dowdell ve Santucci, 2003:187-194). Lowry yaptığı çalışmada fiziksel kavgaya bağlı yaralanmaların prevalansının kavgada silah bulunmasıyla arttığını göstermiştir (Lowry ve diğ., 1998:122-129).

Gelişmiş ülkelerde adolesanların silah taşıma ve şiddet davranışı içinde olmalarına ilişkin araştırmalar yapılmakta ve şiddetin ve silah taşımanın azaltılması için müdahale programları uygulanmaktadır. Türkiye'de adolesan şiddeti son yıllarda sıklıkla tartışılan konulardan birisi olmakla beraber silah taşımanın da önemli bir sorun olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Silah taşıma ve şiddet davranışları içinde olmaya yönelik halk sağlığı çalışanlarının, sosyal hizmet uzmanlarının, psikologların daha kapsamlı çalışmalar yapmalarına ve müdahale programları geliştirmelerine ivedilikle gereksinim vardır.

KAYNAKLAR

- Anteghini, M., Fonseca, H., Ireland, M., Blum, R.W. (2001) "Health risk behaviors and associated risk and protective factors among Brazilian adolescents in Santos, Brazil", *Journal of Adolescent Health*, 28 (4) 295-302.
- Aydın G., Aydın, Ö., Bahadır, E., Bahadır, E., T. Bağlan, Danışmanlar: Özcebe, H., Üner, S. (2003) "Fatih Sultan Mehmet Lisesi 2003-2004 öğrenim yılı Öğrencilerinin Beck Depresyon Envanteri ile Değerlendirilmesi", *İntern çalışması, HÜTF Halk Sağlığı AD, Ankara.*

- Bailey, S. L., Flewelling, R.L., Rosenbaum, D.P. (1997) "Characteristics of students who bring weapons to school", *Journal of Adolescent Health*, 20 (4) 261-270.
- Bayram, J., Dikilitaş, M.Ç., Eken, G., Kor, İ., Öz, F.N., Özyapı, A.G., Danışmanlar: Özcebe, H., Gökçimen, M. (2004) "Eryaman Lisesi 2003-2004 Yılı Öğrencilerinin Sf-36 Genel Sağlık Anketi İle Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi", İtern çalışması, HÜTF Halk Sağlığı AD, Ankara.
- Dowdell, E.B., Santucci, M.E. (2003) "The relationship between health risk behaviors and fear in one urban seventh grade class", *Journal of Pediatric Nursing*, 18 (3) 187-194.
- Eren, C., Ersoy, U.S., Hatiloğlu, U., İsmi, O., Kılıç, İ.D., Kılınçalp, S., Minareci, E. Danışmanlar: Çilingiroğlu, N., Özcebe, H., Çamur, D., Üner, S. (2003) "Hacettepe Üniversitesi Merkez Yerleşkesi'nde Sağlıkla İlgili Bazı Bölümlerinde Okuyan Öğrencilerin Risk Davranışlarının Değerlendirilmesi", İtern çalışması, HÜTF Halk Sağlığı AD, Ankara.
- Feijo, R. B., Oliveira, E.A. (2001) "Risk behavior in adolescence", *Jornal de Pediatria*, 77 (2) 125-134.
- Hayes, D. N., Hemenway, D. (1999) "Age-within-school-class and adolescent gun carrying", *Pediatrics*, 103 (5).
- İşleten, B., Kır, E., Küçükkelçi, İ., Madran, F.S., Özbostancı, B., Özkan, Ş.S., Danışmanlar: Özcebe, H., Çilingiroğlu, N., Çamur, D., Üner, S. (2003) "Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Bazı Risk Davranışlarının Saptanması", İtern çalışması, HÜTF Halk Sağlığı AD, Ankara.
- Lowry R., Powell, K.E., Kann, L., Collins, J.L., Kolbe, L.J. (1998) "Weapon-carrying, physical fighting, and fight related injury among U.S. adolescents", *American Journal of Preventive Medicine*, 14 (2) 122-129.
- Malek, M.K., Chang, B.H., Davis, T.C. (1998) "Fighting and weapon-carrying among seventh-grade students in Massachusetts and Louisiana", *Journal of Adolescent Health*, 23 (2) 94-102.
- Simon, T.R., Crosby, A.E., Dahlberg, L.L. (1999) "Students who carry weapons to high school comparison with other weapon-carriers", *Journal of Adolescent Health*, 24 (5) 340-348.
- Steinman K.J., Zimmerman, M.A. (2003) "Episodic and persistant gun-carrying among urban African-American adolescents", *Journal of Adolescent Health*, 32 (5) 256-364.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION. (2002) "World Report On Violence And Health". Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., Lozano, R. (ed), Geneva.
- Williams, S. S., Mulhall, P.F., Reis, J.S., De-Ville, J.O. (2002) "Adolescents carrying handguns and taking them to school: Psychosocial correlates among public school students in Illinois", *Journal of Adolescence*, 25 551-567.